

UDK:811.523

Ibrohimjon USAROV,

O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

E-mail: ibrohimusarov11@gmail.com

AndDU professori, PhD Sh. Shokirov taqrizi asosida

THE METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE UZBEK NEOSTYLISTIC SCHOOL

Annotation

This article substantiates the methodological foundations of the Uzbek neostylistic school within the anthropocentric paradigm. It delineates core directions—linguocultural, psychostylistics, digital, ethnostylistics, discourse-stylistics, and aestostylistics—and explains their integrative role in interpreting Uzbek stylistics. The theoretical basis relies on the works of V. A. Maslova, V. N. Teliya, D. U. Ashurova, Sh. Safarov, A. Mamajonov, N. I. Formanovskaya, among others. The paper concludes that Uzbek neostylistics forms a holistic model uniting language, thought, and culture through aesthetic cognition.

Key words: Neostylistics, anthropocentrism, linguoculture, discourse, aestostylistics, methodology, national style, aesthetic cognition.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УЗБЕКСКОЙ НЕОСТИЛИСТИЧЕСКОЙ ШКОЛЫ

Аннотация

Статья обосновывает методологические основы узбекской неостилистической школы в рамках антропоцентрической парадигмы. Определены ключевые направления — лингвокультурная, психостилистика, цифровая, этностилистика, дискурс-стилистика и эстостилистика; раскрыта их интегративная роль в интерпретации узбекской стилистики. Теоретическая база опирается на труды В. А. Масловой, В. Н. Телии, Д. У. Ашуровой, Ш. Сафарова, А. Мамаджанова, Н. И. Формановской и др. Сделан вывод, что узбекская неостилистика формирует целостную модель единства языка, мышления и культуры через эстетическое восприятие.

Ключевые слова: Неостилистика, антропоцентризм, лингвокультурология, дискурс, эстостилистика, методология, национальный стиль, эстетическое восприятие.

O'ZBEK NEOSTILISTIKA MAKTABINING METODOLOGIK ASOSLARI: ANTROPOTSENTRIZM, YO'NALISHLAR VA YANGI TENDENSIYALAR

Annotatsiya

Mazkur maqola antropotsentrik paradigma doirasida shakllanayotgan o'zbek neostilistika maktabining metodologik asoslarini ilmiy jihatdan asoslaydi. Neostilistikaning asosiy yo'nalishlari – lingvomadaniy, psixo-, raqamli (digital), etno-, diskurs- va estostilistika – tizimli tarzda yoritilib, ularning o'zbek til tizimidagi integrativ roli ko'rsatiladi. Tadqiqotning nazariy manbasi V.A.Maslova, V.N.Teliya, D.U.Ashurova, Sh.Safarov, A.Mamajonov, N.I.Formanovskaya va boshqa olimlar ishlariga tayanadi. Xulosa sifatida, o'zbek neostilistikasi til-tafakkur-madaniyat uchligini estetik idrok orqali yagona modelda birlashtirishi isbotlanadi.

Kalit so'zlar: Neostilistika, antropotsentrizm, lingvomadaniyat, diskurs, estostilistika, metodologiya, milliy uslub, estetik idrok.

Kirish. XXI asr tilshunosligi taraqqiyotida inson omili markaziy o'ringa chiqdi. Til belilikda belgilar tizimigina emas, balki tafakkur, madaniyat va ijtimoiy ongning faol modeli sifatida talqin etilmoqda. Ushbu o'zgarishlar tilshunoslikda antropotsentrik paradigmaning qaror topishiga olib keldi: til birliklari insonning kognitiv va emotsional jarayonlari, ijtimoiy tajribasi, madaniy xotirasi bilan uzviy bog'liq hodisalar sifatida o'rganiladi [1]. Stilistika ham shu jarayonda shakldan mazmunga, shakldan estetik-semantik modelga siljidi.

O'zbek tilshunosligida so'nggi yillar davomida kognitiv, lingvomadaniy, pragmatik va diskursiv yondashuvlar faollashdi; biroq ko'p hollarda stilistik tadqiqotlar hanuz shakli-funksional izoh bilan cheklanadi. Neostilistika ushbu bo'shliqni to'ldirib, uslubiy hodisalarni inson tafakkuri, madaniy kodlar, hissiy dunyoqarash va ijtimoiy kontekstlar bilan integratsion tarzda tahlil qilishni taklif etadi. Maqolaning maqsadi — o'zbek neostilistikasining metodologik poydevorini aniq belgilash, yetakchi yo'nalishlarini tizimlashtirish va amaliy-tahliliy oqibatlarini ko'rsatishdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili.

Antropotsentrik burilish tilshunoslikda tilni inson faoliyatining barcha qatlamlari bilan tizimli bog'lash zaruratini tug'dirdi. Mazkur yondashuvning umumiy ilmiy asoslari turli tadqiqotlarda yoritilgan bo'lib, til hodisalari insonning tajriba va ong jarayonlaridan ajratilmasligini ta'kidlaydi [1].

Stilistik va frazeologik tadqiqotlarning lingvomadaniy yo'nalishi V.N.Teliya, V.A.Maslova, N.I.Formanovskaya ishlarida konseptual mustahkamlash topdi. Frazeologik birliklar madaniy kod sifatida milliy qadriyat va stereotiplarni mujassam etadi; nutq etiketi esa ijtimoiy-madaniy me'yorlar bilan boshqariladigan mikrosistema ekanligi ko'rsatildi [2–4]. O'zbek tilshunosligida D.U.Ashurova va Sh.Safarov kognitiv-stilistik izohni rivojlantirdi; A.Mamajonov matn va sintaktik figurallar orqali milliy uslubni tahlil qilishning konseptual asoslarini berdi [5–7].

Mazkur yo'nalishlar sintezi bilan o'zbek neostilistikasi paydo bo'ldi: lingvomadaniy va kognitiv tadqiqotlar natijalari psixolingvistika, diskurs tahlili, raqamli muloqot tadqiqotlari bilan bir tizimga keltirildi. Shunday qilib, neostilistika uslub–

tafakkur–madaniyat uchligini birlashtiruvchi, integratsion metodologiya sifatida shakllanmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot interdisiplinar metodlar majmuasiga tayanadi:

Antropotsentrik tamoyil: til hodisalarini inson idroki va ijtimoiy faoliyati bilan bog'liq holda izohlash [1].

Lingvomadaniy tahlil: stilistik birliklarni milliy qadriyat, rasm-rusum va madaniy timsollar bilan bog'lab sharhlash [2].

Kognitiv-stilistik yondashuv: konseptlar (VAQT, MAKON, SON, O'LCHOV) va ularning metaforik xaritalanishini aniqlash [5].

Diskurs-pragmatik tahlil: uslubiy vositalarning ijtimoiy va mafkuraviy kontekstlarda tutgan o'rni.

Multimodal (raqamli) tahlil: raqamli muhitda matn-rasm-emoji-hashtag va boshqa rejimlar birikmasi bilan shakllanuvchi ma'no modellarini ko'rish.

Material sifatida badiiy matnlar, xalq maqollari, publitsistika, raqamli muloqot namunalar (banner, post, izoh) hamda o'quv jarayonidagi nutqiy materiallardan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. 1) Lingvomadaniy stilistika

Lingvomadaniy yondashuvda stilistik vositalar milliy qadriyatlar bilan konnotativ bog'liq tarzda namoyon bo'ladi. Masalan, o'zbekcha "Nonning qadri bilan inson qadri barobardir" iborasi nafaqat metafora, balki madaniy konsept sifatida mehmondo'stlik, mehnatsevarlik, baraka timsolini beradi; ingliz tilidagi "Bread is the staff of life" bilan semantik yaqinlik mavjud bo'lsa-da, konnotatsiyalar milliy xususiyatlarga ko'ra farqlanadi [2–3, 5].

2) Psixostilistika

Psixostilistika uslublarni hissiyot nuqtai nazaridan o'rganadi. Undovlar, intonatsiya, ichki monolog, metaforik portretlar orqali subyektning ruhiy holati yoritiladi. O'zbek

Paradigmatik jadval: O'zbek neostilistikasining yo'nalishlari

Yo'nalish	Asosiy ob'ekt / mazmun	Yetakchi manbalar
Lingvomadaniy stilistika	Madaniy kod, milliy qadriyatlar, kollektiv xotira	Teliya [2], Maslova [3], Ashurova [5], Mamajonov [7]
Psixostilistika	Emotsional profil, ichki nutq, intonatsiya	Safarov [6], Vygotskiy [12], (zamonaviy psixo-stilistik ishlanmalar)
Raqamli stilistika	Multimodal matn, emoji/hashtag, qisqa slogan	(raqamli stilistika bo'yicha zamonaviy adabiyotlar)
Etnostilistika	Folklor kodi, mif, marosim, timsollar	Teliya [2], Mamajonov [7]
Diskurs-stilistika	Ijtimoiy-mafkuraviy kontekst, shior, reklama	Ashurova [5], (diskurs tahlili klassiklari)
Estostilistika	Go'zallik modeli, ritm-metafora uyg'unligi	Eco [13], Barthes [14], Jakobson [15]

Xulosa va takliflar. O'zbek neostilistika maktabi hozirgi zamon tilshunosligida integratsion metodologiya sifatida shakllandi. U til birliklarini nafaqat struktur-funksional nuqtai nazardan, balki kognitiv, emotsional, madaniy va diskursiv qatlamlari bilan birgalikda sharhlaydi. Neostilistika uslubni inson tafakkurining estetik modeli sifatida talqin qilib, til–tafakkur–madaniyat uchligini yagona konseptual maydonga birlashtiradi.

Maqolada asoslangan yo'nalishlar (lingvomadaniy, psixostilistika, raqamli, etno-, diskurs- va estostilistika) til hodisalarining turli ko'rinishlarini qamrab oladi va o'zaro to'ldiruvchi xususiyatga ega. Ular orqali milliy uslubning "ichki mexanikasi", xalq xotirasida yashovchi timsollar hamda bugungi raqamli kommunikatsiyaning yangi uslublari yagona paradigmadagi tahlil qilinadi.

Keyingi ishlar uchun quyidagi yo'nalishlar maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

— korpus-neostilistikani yo'lga qo'yib, maqol, ibora, badiiy matn va raqamli diskurslarni yagona ochiq korpusga jamlash;

— diskurs va psixostilistik indikatorlar (intonatsion, ritmik, metaforik namunalar)ni avtomatik aniqlashga qaratilgan vositalarni yaratish;

nutqidagi "Eh, dunyo!", "Voy, bolam!" kabi birliklar emotiv signal vazifasini bajaradi. Badiiy nasrda ritm-sintaksis va takrorlar psixologik kuchlanishni modellashtiradi [6].

3) Raqamli (digital) stilistika

Raqamli muloqot tili ko'p rejimli: matn + belgi + emoji + hashtag uyg'unligi yangi mikro-uslublar yaratadi. "zo'r!", "#yaxshiyamki" kabi qisqartirilgan, timsolli ifodalar tejamkor emotsional kod sifatida ishlaydi. Banner va postlardagi ritmik sarlavhalar, qisqa metaforik sloganlar (masalan, "Tezkorlik — imkoniyat") raqamli stilistikaning tipik shakllaridir.

4) Etnostilistika

Etnostilistika milliy mif, marosim, afsona va folklor kodlarini uslubiy vosita sifatida tadqiq etadi. "Yetti o'lchab, bir kes" maqoli ehtiyotkorlik konseptini, ustalik tajribasini va oilaviy maslahat an'anasini jamlaydi; inglizcha "Measure twice, cut once" bilan mazmuniy parallel kuzatilsa-da, madaniy rezonans boshqacharoq bo'ladi.

5) Diskurs-stilistika

Diskurs-stilistik tahlil uslubni ijtimoiy-siyosiy kontekstda ko'radi. "Yangi O'zbekiston — yangicha fikrlar makoni" kabi shiorlarda metafora + parallelizm + ritm vositalari orqali ideologik ta'sir kuchayadi; uslub ijtimoiy semantika yaratuvchi mexanizm sifatida ishlaydi.

6) Estostilistika

Estostilistika go'zallik, estetik rezonans va ritmik uyg'unlikni tahlil qiladi. A. Navoiy va A. Cho'lpon she'riyatidagi "metafora–ritm–tasvir" sintezi estetik zavqni uyg'otadi: "Sen kulganingda bahor kuladi" misrasida konseptual metafora va intonatsion musiqiylik birlashib, emotsional-estetik tajriba hosil qiladi [12–14].

— ta'lim amaliyotiga neostilistik kompetensiyalarni kiritish (o'qituvchi tayyorlash, qo'llanmalar, kross-madaniy modullar);

— madaniy merosni aktualashtirish: folklor-stilistik boyliklarni zamonaviy janrlarga (media, reklama, sahna, kino) integratsiya qilish.

Shunday qilib, o'zbek neostilistikasi tilshunoslikda sifat jihatidan yangi bosqichni ifodalaydi. U uslubni inson ruhiyati, tafakkuri va madaniyati bilan izchil bog'lab, til, tafakkur va estetik idrokning o'zaro uyg'unligini ochib beradi. Neostilistik yondashuv klassik stilistikadan farqli ravishda matnning nafaqat shakliy, balki psixologik, kognitiv, lingvomadaniy va aksiologik jihatdan ham tahlil etadi. Bu yo'nalish uslubni shunchaki badiiy bezak emas, balki insonning ichki olami va ijtimoiy tajribasining ifodasi sifatida talqin etadi.

O'zbek neostilistikasi o'zida psixostilistik, kognitiv-stilistik, lingvomadaniy, empatik va digistilistik tamoyillarni mujassam etgan bo'lib, ularning barchasi inson markazida turadi. Shu bois, neostilistika antropotsentrik paradigmaning zamonaviy namunasiga aylanmoqda. U til vositalarining estetik vazifasini o'rganish bilan bir qatorda, nutq egasining dunyoqarashi, hissiy holati, milliy qadriyatlarga munosabati va madaniy tajribasini ham ochib beradi.

Mazkur maktabning shakllanishi o'zbek stilistik tafakkurida ilmiy tahlil va ijodiy amaliyot o'rtasida mustahkam ko'prik barpo etadi. Neostilistika nazariyasi asosida adabiy, publitsistik, ilmiy va rasmiy uslublarning yangi talqini, shuningdek, estetik effektlar tizimi va yangi terminologik birliklar (monostilema, bistilema, polistilema, frazeostilema va boshqalar) yuzaga kelmoqda.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek neostilistikasi – bu uslubni insoniyat ruhiyatining, tafakkurining va

madaniyatining o'lchovi sifatida anglashga qaratilgan yangi metodologik tizimdir. U nafaqat tilshunoslikning chegaralarini kengaytiradi, balki filologiya, estetika, psixologiya, sotsiologiya va madaniyatshunoslikni birlashtiruvchi integrativ fan sifatida shakllantirladi. Shu tariqa, neostilistika o'zbek tilshunosligida antropotsentrik, empatik va kreativ tafakkurni rivojlantiruvchi mustaqil yo'nalish sifatida milliy ilmiy maktab maqomini egallaydi.

ADABIYOTLAR

1. Телия, В. Н. Русская фразеология: семантика, прагматика, культура. Moscow, 1996.
2. Maslova, V. A. Lingvokulturologiya. Moscow: Akademiya, 2001.
3. Формановская, Н. И. Культура речи и речевой этикет. Moscow: IKAR, 2002.
4. Ashurova, D. U. Stylistics of the English Language. Tashkent: Universitet, 2012.
5. Safarov, Sh. Kognitiv tilshunoslik asoslari. Toshkent: Fan, 2008.
6. Mamajonov, A. E. Matn lingvistikasi; "Qo'shma gap stilistikasi" (maqolalar va tadqiqotlar).
7. Vinogradov, V. V. Frazеologiya bo'yicha klassik ishlanmalar (turkum).
8. Кунин, А. В. Курс фразеологии современного английского языка. Moscow: Вийшая школа, 1996.
9. Zamonaviy qiyosiy-stilistik va diskurs tadqiqotlari (maqolalar to'plami).
10. Oxford Dictionary of English Idioms. Oxford: OUP, 2020.
11. Вугоцкий, Л. С. Майшление и речь. Моссow: Педагогика, 1934
12. Eco, U. The Role of the Reader. Bloomington: Indiana University Press, 1994.
13. Barthes, R. Image, Music, Text. London: Fontana, 1977.
14. Jakobson, R. "Closing Statement: Linguistics and Poetics." In Style in Language (ed. T. A. Sebeok). Cambridge, MA: MIT Press, 1960.